

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

IV tarptautinė emalio meno bienalė Vilnius 2011

2011-12-01

ŽURNALAS: DAILĖ/ART

TEMA: ŠIUOLAIKINIS MENAS

AUTORIUS: Eglė Dean

DATA: 2011-12

IV tarptautinė emalio meno bienalė Vilnius 2011

Eglė Dean

Auksakalių gildijos galerijoje „Meno niša“ jau nuo 2005 metų vyksta tarptautinės emalio bienalės. Vis gausėja ir įvairėja dalyvių ratas, pristatomi vis sudėtingesni ir netikėtesni menininkų kūriniai. Todėl pirmiausia kyla klausimas: kas yra emalis ir kuo ypatingi daugiaspalviai kūriniai, tokie skirtingi kiekvienoje parodoje?

Emalis – medžiaga, gaunama lydant sutrintą stiklą 750–850 °C temperatūroje. Stiklo dulkės lydosi, teka, gauta mase dengiamas metalo, stiklo ar keramikos paviršius (nors terminas „emalis“ dažniausiai vartojamas darbams ant metalo pagrindo apibūdinti). Emalis gali būti paruošiamas dviem būdais: sutrinant spalvotą stiklą arba sumaišant bespalves stiklo dulkes su pigmentais, pavyzdžiui, metalų oksidais. Išdegtas emalis gali būti permatomas arba neskaidrus, juo gali būti puošiami daugelio metalų: vario, aliuminio, plieno, aukso ir sidabro – dirbiniai. Emalis pasižymi puikiomis savybėmis – jis yra glotnus, kietas, atsparus chemikalams, lengvai valomas ir nedegus. Kadangi emalis yra stikliška medžiaga, jis neblunka veikiamas ultravioletinių spindulių. Nors emaliavimas niekada nebuvo viena pagrindinių meno raiškos formų, tačiau menų hierarchijoje jis visada turėjo savo tvirtą poziciją – tai greičiausiai lėmė spalvų ilgalaikiškumas ir jų panašumas į brangiųjų akmenų spalvų gelmes. Ši kūrybos sritis reikalauja itin didelio profesionalumo, dirbant tiek su emaliu, tiek ir su metalu. Be metalo emalis yra tiesiog stiklas, o metalas turi labai ribotą spalvų paletę. Dvieju medžiagų sandūra yra būtent tai, kas daro emalio meną unikalų.

Emalis buvo naudojamas jau senovės Egipte – juo buvo puošiami keramikos ir akmens objektai, o kartais ir juvelyrikos dirbiniai, tačiau labiausiai jis išpopuliarėjo Viduriniųjų Rytų kultūrose. Senovės graikai, keltai, gruzinai ir kinai taip pat naudojo emalį, tačiau ypač ši technika suklestėjo viduramžiais. Romėnų ir bizantiečių meistrai pirmieji ėmė naudoti *cloisonné* emaliavimą kaip brangiųjų akmenų imitaciją. *Cloisonné* – tai

pertvarinis emalis, kai plonytės sidabro, aukso ar kito metalo gijos prilydomos prie metalo pagrindo, suskaidant jį į ornamentines daleles, kurios užpildomos emaliu. Tai pats seniausias ir iki šiol tradicijas išlaikęs būdas. Pertvarinis emalis labai populiarus buvo didžiojo tautų kraustymosi laikotarpiu tarp Šiaurės Europos „barbarų“. Vakarų Europoje buvo kopijuojami bizantiečių sukurti motyvai ir ornamentai. Paprastesnė *champlevé*, arba duobelinio emalio, technika ypač paplito romanikos klestėjimo metu (reljefinės metalo paviršiaus įdubos užpildomos emaliu ir taip sukuriama pertvarinio emalio iliuzija). Gotikos epochoje įvairios emalio technikos užėmė itin svarbią vietą taikomosios dailės dirbinių puošyboje.

Iš ne tokios senos istorijos galima prisiminti kūrėjus, kuriems brangakmenių gilumo emalio spalvos teikė ypač daug pasitenkinimo – tai ir Fabergé, ir portretistai miniatiūristai, ir dėželių, niekučių gamintojai, ir *art nouveau* juvelyrai. Nuo XIX a. vidurio emalio menas tapo itin vertinamas Japonijoje, kurios meistrų dirbiniai pasižymi aukšta technine kokybe. Ši tradicija, ypač pertvarinio emalio, Japonijoje išliko populiari iki šiandien. Todėl neatsitiktinai ir IV tarptautinėje emalio meno bienalėje „Vilnius 2011“ japonų menininkų kūriniai užėmė ženkliai vietą.

Lietuvoje emalio tradicijas puoselėja Auksakalių gildijos galerija „Meno niša“. Jau ketvirtą kartą galerininkų Marytės Dominaitės-Gurevičienės ir Dianos Stomienės rengiamos tarptautinės emalio bienalės pritraukia dalyvius iš viso pasaulio, nors tokioje mažoje valstybėje kaip Lietuva surengti panašią parodą yra itin sudėtinga. Daugiau kaip 50 autorių bienalei pateikė per 100 kūrinių ir atstovavo 17 šalių. Emalio technikų taikymas buvo toks pat įvairus, kaip ir šalys, iš kurių atkeliavo kūriniai – nuo tradicinio pertvarinio iki purkšto emalio, nuo *plique-à-jour* iki abstrakcijų. Per pastaruosius du dešimtmečius emaliu susidomėjo daugybė menininkų, dirbančių įvairiose dailės srityse. Ir tai atsispindėjo bienalėje, kur eksponuoti itin plačios raiškos skalės darbai – nuo juvelyrikos iki funkcionalių objektų ar net artimų tapybai kūrinių.

Vilniaus emalio bienalės liudija, kad per jų gyvavimo laiką įvyko ne tik techninių, bet ir konceptualių proveržių, kurie leido atsirasti net skulptūriniams emalio objektams. Šiuometinėje parodoje objektai buvo nepaprastai įvairūs ir žaismingi. Dar vienas išskirtinis bienalės bruožas – spalvingumas. Pavyzdžiui, Patrice Bordron [moteris?] (Prancūzija) eksponavo raudoną atominės bombos maketą su įkišta vėjo malūno detale. Šis keistas konceptualus objektas atkreipia dėmesį į pavojų, kuris aktualus ne tik Prancūzijai. Be akivaizdžių politinių ir ekologinių poteksčių, kūrinys patraukia ir ypatingu emalio panaudojimu, ir pačia forma. Kitas prancūzas Laurent'as Vauray žaismingai pasitelkė *ready-made* ir emalio sintezę („Žuvys ant skardinių“). Kasdienės buities objektas (žuvimis išstapytos naudotos žuvies filė dėžutės) tarnauja kaip rėmas, stovas ir kontrastas subtiliai realistinei tapybai. Vibruojančios, gilos ir švytinčios spalvos (raudonos ochros ir kobalto), jų priešprieša sidabriniam emalio modeliavimui teikia šiam kūrinui trapumo ir rafinuotumo išpūdį. Supriešinant iliuziją ir kasdienybę, kuriamos įdomios asociacijos (pavyzdžiui, aliuzija į krikščionišką simbolį – minios pamaitinimą keliomis žuvimis). Kita vertus, šie darbai yra kameriniai, buitinio mastelio, priartinti prie mažosios plastikos.

Gvido Latako objektas „Aukso legenda“ – knyga su emalio viršeliu – taip pat siejasi su krikščionybe – čia Kristus ir šventieji vaizduojami pagal ikoninę tradiciją. Emalio tapybos maniera laisva, nerūpestinga, spalvos pereina viena į kitą, kūrinys vibruoja

energingomis linijomis, kur ne kur nutrūkstančiomis ir vos sulaikančiomis spalvos siautulį. Knygos dekoravimas nenutolsta nuo tradicijos, tačiau ekspresyvi raiška atskleidžia intuityvią autoriaus nuostatą. Tuo tarpu Juliaus Vaitkaus objektas labiau amorfinis ir paslaptingas – panašus į akmenį, bet tai ne akmuo, gal žvaigždėlaivio maketas ar pėdsakas? Jis sunkus ir aptakus, pilkas kaip betonas ir išgaubtas kaip lėšis. Tai vienas iš kelių parodoje ryškiai išsiskyrusių konceptualių kūrinių.

Emalio tapybos kūrinių bienalėje buvo gausu, jie sudarė pagrindinę ekspozicijos dalį. Plaketės ar net paveikslai dar kartą patvirtino, kad emalis tinkamas ir tapybinei kalbai. Julia Sor (Vengrija) geriausiai pristatė šią emalio raiškos kryptį, kurią ji demonstravo ir ankstesnėje bienalėje. Pilko kolorito monochrominiame ilgesingame ir šaltame kūrinyje „Vandens muzika“ skamba išnykimo tema. Didelis formatas suteikia darbui monumentalumo – interjere toks emalio technika atliktas kūrinys gali taikytis užimti aliejinės tapybos vietą.

Abstrakcija šioje dailės srityje yra itin sveikintina, nes praplečia nusistovėjusius kanonus ir keičia visuomenės požiūrį į emalį kaip išskirtinai juvelyrikos techniką. Mirande Christophe (Prancūzija) „išsiliejo“ baltos spalvos fragmentais, sunumeruotais ir išgraviruotais. Jos plaketės priminė žolynus sniege, švelnias spalvotas detales, panašias į gamtos motyvus. Christophe darbai labai dekoratyvūs ir rafinuoti, kaip, beje, ir visa, ką bienalėje pateikė Prancūzija. Dekoratyvumas, bet jau kitoks, nesvetimas ir Aino Naslund (Švedija) kūriniams. Pavyzdžiui, „Dušas“ atrodo rėksmingai ir dera prie popkultūros stereotipų, o „Kanalas“ – panėšėja į logotipą. Ieškant ydų surandamos naujos ekspresijos formos – taupios ir stilingos. Lakoniškumas, dekoratyvumas ir minimalistinė forma sukuria įtaigius įvaizdžius. Elena Sacharova (Rusija) tapo peizažus bei natiurmortus, kupinus čekoviškos nuotaikos („Rožinis vakaras“). Kompoziciškai sudėtingi kūriniai siejasi su egzistencializmo atšvaitais, o slaviškų spalvų ir motyvų pasirinkimas atskleidžia autorės savitumą.

Marytė Dominaitė-Gurevičienė rodė ekspresionistinį emalio tapybos darbą „Drakono metai“, sumontuotą ant specialiai pagamintų raudonų plokštumų. Spalvų viesulas – kitaip nepasakysi. Laisvi, meistriški potėpiai, magiškas turinys ir iliuzinė forma bei profesionalumas išskiria šį kūrinį iš kitų emalio tapybos darbų. Nomedos Marčėnaitės [kūrinio pavadinimas?] ir Mariaus Jonučio „Titas ir Ūla“ stilistiškai artimi menininkų ankstesniems darbams. Jonučiu būdingas folklorinis primityvizmas ir suderinta spalvų gama nesikerta su paprastu pasakojimu, o statiški veidai ir darbo iškilmingumas pakylėja jį iki būties gelmių.

Bienalėje eksponuotos plaketės dažniausiai sukurtos pasitelkus pertvarinio emalio techniką. Tarp jų išsiskyrė Vytauto Matulionio grafinio piešinio plaketė „Moteris“. Moteris tampa mistine veikėja, kupina paslapties ir efemeriška, kaip ir jos siluetas. Cathrine Johansson (Švedija), kurdama savo „Nostalgijas“, žaidė su ornamentiniais šablonais. Jos abstraktūs nėriniai daugiaspalviai ir lengvi. Sudėtinga technika ir industrinis emalis turi sąsają su opartu, tačiau Johansson kūriniai atrodo šviežiai ir gaiviai. Iosebo Zangaladzės (Gruzija) „Kristaus gimimas“ – tikras pertvarinio emalio šedevras. Nepaprastai tikslios, modeliuojančios ir atidalinančios pertvaros – plonytės ir trapios. Nuosaiki, prigesinta spalvų gama, išbalansuota??? kompozicija, susmulkintos detalės – visa tai būdinga gruzinų emalio mokyklai. O Vita Pukštaitė perlamutrinį emalį derino su cementu (!). Rafinuoto ir meistriško jos kūrinio

pavadinimas „Kiškio ašarėlės“ gali būti traktuojamas dviprasmiškai: šaltos emalio spalvos perteikia nevilties nuotaikas, o preciziškai iškalinėtoms smilgoms atrodo kaip antkapio ornamentika. Aistės Minkutės lakoniški ir taiklūs mišrios technikos darbai („Vizija“ ir „Išėjusiems“) papildė negausias lietuvių emalio kūrėjų gretas. Grafiniuose Arvydo Gurevičiaus emalio kūriniuose vyrauja erotika ir mitologija. Filosofiniai, atlikti tikslia ir laisva linija, jie priminė Pradžios knygą ir Adomo bei Ievos išvaymo iš rojus istoriją. Erotiškumas čia skoningas ir subtilus, atsisakoma formų modeliavimo, paliekant galimybę emaliui degant pakeisti spalvą.

Juvelyrkos darbai bienalėje taip pat buvo įvairūs ir netikėti, kruopščiai atlikti ir daugiafunkciai. Šarūnė Vaitkutė ir Dainius Narkus eksponavo „Segę“ – smulkiais ruoželiais sudarytą darbą, jau įprastą matyti dailininkų kolekcijose, bet dėl to ne mažiau įtaigų. Persiliejančių spalvų emalio ruoželiai priminė šapelius, sudėliotas smilgas ir atspindėjo gamtos temą. Kita vertus, „Segė“ gali būti įvardyta ir kaip pabrėžtinai konceptualus kūrinys. Tuo tarpu R. Mėnulio Katinas, kurdamas „Karinius nuopelnus“, žaidė su *ready-made* – sovietmečio ženkliukais. Katinas, giltinė, Gedimino stulpai, krepšinio kamuolys, kryžiai – tai tik dalis autoriaus naudojamų ženklų, kurie sudaro foną pasirinktiems simboliams. Patys simboliai, sudėlioti nežinia kaip – ar pagal sistemą, ar atsitiktinai, atrodo lyg kultūrologinės liekanos, tačiau jie atveria naują fantasmagorinę realybę, kurioje prie vėliavos gali puikuotis katinas ar svastika. Kultūrologinis žaidimas antriniais objektais virto preciziška juvelyrka, kad ir su ironišku atspalviu.

Kotryna Vaitekūnaitė bienalėje rodė abstrakčius pertvarinius, o Kęstutis Stanapėdis – gilių spalvų emalius. Staso Chailovo *plique-à-jour* drugelis buvo atliktas pagal geriausias emaliavimo tradicijas ir siejosi su Viktorijos laikų juvelyrkos tradicija. Apskritai juvelyrka šioje bienalėje buvo įdomi, nors ir nevienalytė nei atlikimo, nei turinio požiūriu.

Turtinga spalvų ir temų, nuotaikinga ir meistriška emalio meno bienalė atvėrė įvairių metodų, technikų ir meninių sprendimų galimybes. Gausiausia ekspozicijos dalis – emalio tapyba – buvo pristatyta išsamiai ir įdomiai, užkariaujant erdvę ir nustumiant juvelyrką į antrą planą. Nemenką parodos dalį sudarė ir objektai – tuo tarsi patvirtinama, kad emalio kūryba gali būti ir skulptūrinė, kad sąmojingi ir filosofiniai emalio objektai atranda savo vietą mažosios plastikos hierarchijoje, o emalis išsikovoja tvirtą vietą šiuolaikinėje dailėje.